

Istorinių ir archeologinių duomenų vertinimo apie Macikų nacistinės Vokietijos karo belaisvių stovyklos ir Sovietų Sąjungos GULAG`o lagerio objektų komplekso (17035) gretimybėje esančią teritoriją apimančią sklypus Nr. 881700060133, 881700060192, 440027873698, 881700060074, 440012535301, 440006567968 bei besišliejančias valstybines žemes

PAŽYMA

Bendroji informacija

Pažymoje nagrinėjama bei vertinama teritorija esanti į ŠV nuo Macikų nacistinės Vokietijos karo belaisvių stovyklos ir Sovietų Sąjungos GULAG`o lagerio objektų komplekso (17035), kurią iš R pusės apriboja sklypas Nr. 440051638990, o iš Š, V ir P Šyšos upė. Į šią teritoriją patenka sklypai Nr. 440006567968, 440012535301, 881700060074, 440027873698, 881700060192, 881700060133 bei valstybinė žemė ir miškas (1 priedas).

Pasitelkiant prieinamus duomenis siekiama nustatyti aptariamojoje teritorijoje vykdytą bei galimai vykdytą veiklą susijusią su Macikų nacistinės Vokietijos karo belaisvių stovyklos ir Sovietų Sąjungos GULAG`o lagerio objektais.

Archeologiniai tyrimai.

Aptariamojoje teritorijoje archeologiniai tyrimai nevykdyti. Artimiausi tyrimai vykdyti 2014, 2019 ir 2021 m. (2 priedas). Jų metu tirta teritorija esanti į Š nuo saugomos teritorijos ir joje esančių kapinių.

E. Abromavičiaus vadovautų tyrimų metu 2014 m. į Š už kapinių ribos buvo iširtos perkasos Nr. 7 ir 8.¹ Tačiau jokių su lageriais susijusių struktūrų ar radinių čia neaptikta. Vis dėlto 2019 ir 2021 m. tyrimai parodė, kad į ŠR nuo minėtų kapinių esama palaidojimų², kurie preliminariai skirtini 1941–1944 m. laikotarpiui. 2019 m. vadovaujant T. Rimkui neinvaziniais tyrimais buvo

¹ ABROMAVIČIUS, E. *Macikų senųjų kapinių (24285) ir Macikų koncentracijos stovyklos objektų komplekso (17035) Šilutės r. sav. vykdytų archeologinių žvalgomųjų tyrimų 2014 m.* Klaipėda, 2015. Ataskaita neatsiskaityta, jos juodraščių suteikė autorius. Saugomas asmeniniame tyrėjo archyve; ABROMAVIČIUS, E. Antrojo pasaulinio karo belaisvių ir Gulago lagerių Šilutės r. Macikų k. kapinių archeologiniai tyrinėjimai. *Macikų mirties namai. Antrojo pasaulinio karo belaisvių ir GULAG`o lageriai 1939–1955 metais Šilutės apylinkėse.* Vilnius, 2015, p. 144–155.

² RIMKUS, T. *Macikų nacistinės Vokietijos karo belaisvių stovyklos ir Sovietų Sąjungos GULAG`o lagerio objektų komplekso (17035) teritorijos, Šilutės r. sav., Macikų k., H. Zudermano g. 2019 m. archeologinių žvalgymų ataskaita.* Klaipėda, 2020; ČIČIURKAITĖ, I. *Macikų nacistinės Vokietijos karo belaisvių stovyklos ir Sovietų Sąjungos GULAG`o lagerio objektų komplekso (17035), H. Zudermano g., Macikų k., Šilutės r. sav. Detaliųjų archeologinių tyrimų 2021 m. ataskaita.* Vilnius, 2021; ČIČIURKAITĖ, I.; KRANIAUSKAS, R. II Pasaulinio karo belaisvių kapavietė Macikuose. *Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 2021 metai.* Vilnius, 2022, p. 549–555.

identifikuotos galimos kapavietės, kurių dalis 2021 m. vadovaujant I. Čičiurkaitei buvo atidengta. Čia aptikti kapai su žetonais bei kitais pavieniais radiniais, kurie datuojami nacistinio lagerio laikotarpiu. Skaičiuojama, kad identifikuotose kapinėse palaidota iki 900 žmonių palaikų.

Tad artimoje aplinkoje archeologinių tyrimų metu buvo identifikuotos su lageriais susijusios kapavietės. Neatmestina, kad atliekant archeologinius tyrimus teritorijoje esančioje į ŠV nuo Macikų nacistinės Vokietijos karo belaisvių stovyklos ir Sovietų Sąjungos GULAG'o lagerio objektų komplekso (17035) gali būti aptiktos nežinomos struktūros ar kapavietės susijusios su lageriais.

Kartografiniai ir aerofotografiniai duomenys.

1944 m. gruodžio 23 d. fotografija iš oro (4 priedas) bene informatyviausias vaizdas, kuriame ŠV nuo Macikų nacistinės Vokietijos karo belaisvių stovyklos matomi dirbami laukai. 2019 ir 2021 m. archeologinių tyrimų identifikuotos kapavietės sunkiai identifikuojamos, tačiau ribos gali būti matomos ir naujai interpretuojamos. Tuo tarpu sklypų Nr. 881700060074, 440012535301, 440006567968 pietinėse dalyse matomas išvažinėtas kelias, kuris vedė iš nebaigtos įrengti „rusų zonos“, kurioje vėliau įrengtos kapinės. Kur kelias vedė tiksliai sunku pasakyti, tačiau tai rodo, kad teritorija naudota lagerių poreikiams.

1948 m. sovietiniame Lietuvos generaliniame topografiniame plane čia vaizduojamos šlapios (arba užliejamos) pievos (3 priedas). 1952 m. fotografijoje iš oro nors dalyje aptariamą teritoriją matoma, kad vykdyta ūkinė veikla. Ūkinė veikla šioje teritorijoje vykdyta ir vėlesniu laikotarpiu, ką rodo 1995–1999 m. ortofotografijoje fiksuota situacija (priedas 5).

Sprendžiant iš kartografinių ir aerofotografinių duomenų ūkinė veikla teritorijoje esančioje į ŠV nuo Macikų nacistinės Vokietijos karo belaisvių stovyklos ir Sovietų Sąjungos GULAG'o lagerio objektų komplekso (17035) buvo vykdoma nuo lagerių veikimo laiko iki šių dienų. 1944 m. čia buvo išvažinėtas kelias, kuris vedė link per aptariamą teritoriją link Šyšos upės. Kur jis vedė tiksliai nenustatyta.

Istoriniai duomenys.

1941 m. birželio pab.–liepos pr. Macikuose buvo įsteigta karo belaisvių stovykla *Stammlager 331* (oficialiuose dokumentuose vadinta *Stalag'u 331*), kurią administravo Trečiojo Reicho karinė (*Oberkommando Wehrmacht*) ir Vyriausioji sausumos karinių pajėgų vadovybė (*Oberkommando des Heeres*) – belaisvių stovykla buvo subordinuota Pirmajai gynybos apygardai Karaliaučiuje (*I Wehrkreis, Königsberg*). *Stammlager 331* buvo skirta specifinei kalinių grupei –

belaisviams raudonarmiečiams³. 1941 m. pab. belaisvių stovykla buvo pervadinta į *Stalag I C*⁴. Ilgainiui ji tapo viena didžiausių karo belaisvių raudonarmiečių koncentracijos stovyklų Pirmojoje karinėje apygardoje ir Tilžės apskrityje (dar vienas Klaipėdos krašte įsteigtas panašaus dydžio lageris buvo Pagėgių apylinkėse funkcionavęs *Oflager 53*). *Stalag I C* talpino apie 1 000 žmonių ir užėmė 2,9 ha ploto. Karo belaisvių raudonarmiečių kalinimo sąlygos (jiems nebuvo taikomos 1929 m. („Antrosios“) Ženevos konvencijos normos) buvo labai sunkios ir daugelis jų žuvo dėl bado bei nuo ligų⁵.

1943 m. vid. Macikuose buvo įkurta antroji karo belaisvių stovykla – *Stalag Luft VI*, skirta (šiuo tikslu lageryje buvo suformuoti atskiri sektoriai) kalinti į nelaisvę patekusius Jungtinių Amerikos Valstijų, Jungtinės Karalystės, Kanados, Australijos, Naujosios Zelandijos karo lakūnus⁶. Dalis šios grupės kalinių buvo gen. Władysław'o Anders'o lenkų korpuso kariai. Remiantis 1944 m. JAV karinės žvalgybos departamento duomenimis, Macikų lageriuose buvo 12 medinių ir 10 mūrinių barakų, galėjusių talpinti ne mažiau 10 000 žmonių⁷. Nacistiniai Macikų karo belaisvių lageriai likviduoti 1944 m. rugpjūčio mėn., didžiąją kalinių dalį išgabus į koncentracijos lagerius okupuotoje Lenkijos teritorijoje bei Trečiajame Reiche⁸. 1943–1944 m. karo belaisvių stovyklos kapinėse buvo palaidota ne mažiau kaip 500 karo belaisvių raudonarmiečių, dėl ligų mirusių *Stalag I C* stovykloje⁹. Išskirtu laikotarpiu šiose kapinėse buvo palaidoti keturi *Stalag Luft VI* (trys JAV ir vienas Kanados karinių oro pajėgų lakūnai) kaliniai. Tačiau duomenys, atskleidžiantys belaisvių raudonarmiečių (pa)laidojimų mastą Macikų apylinkėse, leidžia šią vietovę traktuoti kaip vieną didžiausių tokio pobūdžio „kapaviečių“ Lietuvoje. 1941–1942 m. sankirtos (rudens–žiemos) periodu ir 1942–1943 m. žiemą keli šimtai (tikslus skaičius nežinomas) raudonarmiečių belaisvių, *Stalag 331 (I C)* lageryje mirusių dėmėtosios šiltinės epidemijos metu, buvo užkasti ne lagerio kapinėse, bet pavieniuose (tokių būta apie 200–300) kapuose teritorijoje tarp vieno sargybos bokštelių

---

³ ARBUŠAUSKAITĖ, A.; BUBNYS, A. Nacistinės Vokietijos karo belaisvių stovyklos Šilutės apylinkėse 1939–1944 m., *Macikų mirties namai: Antrojo pasaulinio karo belaisvių ir GULAG'o lageriai 1939–1955 metais Šilutės apylinkėse*. Ats. red. E. JANKAUSKIENĖ. Vilnius: Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centras, 2015, p. 24–40; OTTO, R.; KELLER, R. *Sowjetische Kriegsgefangene im System der Konzentrationslager* (Mauthausen-Studien Schriftenreihe der KY-Gedenkstätte Mauthausen, Bd. 14. Mithrsg. Chr. DÜR et al.). Wien, Hamburg: New academic press, 2019, S. 25. Taip pat žr.: ШТРАЙТ, К. *Они нам не товарищи: Вермахт и советские военнопленные в 1941–1945 гг.* Москва: ИД «Русская панорама», 2009, с. 135–200.

⁴ OTTO, R.; KELLER, R.; NAGEL, J. Sowjetische Kriegsgefangene in deutschem Gewahrsam 1941–1945. Zahlen und Dimensionen. *Vierteljahrshefte für Zeitgeschichte*, 2008, Vol. 56, Iss. 4, S. 572.

⁵ *Ibid.*, S. 572.

⁶ ARBUŠAUSKAITĖ, A.; BUBNYS, A. Nacistinės Vokietijos karo belaisvių stovyklos Šilutės apylinkėse 1939–1944 m. ...., p. 40–45.

⁷ *Ibid.*, p. 45.

⁸ BACCHIA, J. *Augie: Stalag Luft VI to the Major Leagues*. Bloomington: iUniverse, Inc., 2011, p. 68–69; BROWN KYLER, C. *What I Never Told You. A Daughter Traces the Wartime Imprisonment of Her Father*. Bloomington: AuthorHouse, p. 237–239; ARBUŠAUSKAITĖ, A.; BUBNYS, A. Nacistinės Vokietijos karo belaisvių stovyklos Šilutės apylinkėse 1939–1944 m. ...., p. 58.

⁹ RIMKUS, T. *Macikų nacistinės Vokietijos karo belaisvių stovyklos*...., p. 14, 70–114.

ir Šyšos upės¹⁰. Pritrūkus vietos palaikų užkasimui, šiame lageryje mirusieji kaliniai buvo laidojami ir ūkininko A. Kiublenco (*A. Kühblenz*) žemėje (dab. Armalėnų kaimo ribose) specialiai tokiam tikslui iškastoje tranšėjoje (joje užkasta ne mažiau 1 200 palaikų)¹¹.

1945 m. pr. Raudonajai armijai užėmus Lietuvą ir okupavus Rytprūsius, viena Macikų lagerių komplekso dalių tapo Sovietų Sąjungos NKVD kuruojamu 184-uuju karo belaisvių (buv. *Wehrmachto* ir Trečiojo Reicho represinių struktūrų smogikų bei tarnautojų) lageriu. Kalinimo sąlygos buvo nežmoniškos. 1946–1947 m. belaisviai iš Macikų buvo varomi atstatymo darbams į Šilutę, Klaipėdą bei kitas buv. Klaipėdos krašto vietas¹² (vien įvairiose Klaipėdos įmonėse dirbo apie 2 000 belaisvių iš Macikų lagerio) ir Įsrutį. Lagerio kaliniai naudoti ir pagalbiniuose žemės ūkio (lageriui buvo priskirta apie 1 000 ha žemės) ir medienos apdirbimo darbuose¹³. 1945 m. pab. lagerį Nr. 184 numatyta reorganizuoti į du skyrius: „gydomąjį“ (limitas 1 000 belaisvių) ir žemės ūkio ir žvejybos (jame numatyta talpinti iki 300 „sveikstančių“ ir „darbo terapija“ reabilituotinių belaisvių)¹⁴. Tuo tarpu į lagerį Nr. 184 iš likusių penkių Lietuvos SSR (du Kaune, po vieną Šiauliuose ir Klaipėdoje) įsteigtų karo belaisvių lagerių buvo siunčiami išsekę, tapę neįgaliais ir nebegalintys dirbti („nekondiciniai“), iš esmės visiškai luošumui arba mirčiai pasmerkti belaisviai (didžiausią šio kontingento dalį sudarė kaliniai iš Klaipėdoje įkurto karo belaisvių lagerio Nr. 57) – tik dalis jų, kaip „pasveikusieji“, buvo išsiunčiami į jų bazinius lagerius¹⁵. Tokios kategorijos belaisvių „priežiūros“ tikslais 1945 m. balandį iš Vilniaus į Macikus buvo perkelta „evakuacinė“ specialiosios paskirties karo ligoninė Nr. 2652¹⁶ (tai pasitarnavo pagrindu pakeisti lagerio Nr. 184 statusą – 1946 m. vasarį jis tapo „gydomuoju“ (rus. «оздоровительный»))¹⁷. Tų pačių metų gruodžio 30 d. panaikinus lagerį Nr. 184, jo vietoje 1947 m. sausio 1 d. Macikuose buvo suformuotas Klaipėdoje funkcionavusio 57-ojo lagerio 6-asis skyrius¹⁸. Tais pačiais metais SSRS pradėta karo belaisvių lagerių sistemos reforma 1948 m. pasiekė ir belaisvių lagerį Macikuose: 1948 m. pr. 57-ojo lagerio 6-asis skyrius buvo

---

¹⁰ *Macikų nacistinės Vokietijos karo belaisvių stovyklos ir Sovietų Sąjungos GULAG'o lagerio objektų komplekso Macikų belaisvių kapinių inventorizavimas...*, p. 3.

¹¹ BALSAS, D.; KRANIAUSKAS, R. Armalėnų II Pasaulinio karo belaisvių masinio laidojimo vieta. Iš: *Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 2016 metais*. Vyr. red. G. ZABIELA. Vilnius: Kultūros paveldo departamentas, Lietuvos archeologijos draugija, 2017, p. 494–495.

¹² KRANIAUSKIENĖ, S.; POČYTĖ, S.; LEISEROWITZ, R.; ŠUTINIENĖ, I. *Klaipėdos kraštas 1945–1960 m.: naujos visuomenės kūrimasis ir jo atspindžiai šeimų istorijose*. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla, 2019, p. 138–139.

¹³ 1945 08 30 Заместитель народного комиссара внутдел Литовской ССР заместителю народного комиссара внутренних дел Союза ССР генерал-полковнику Чернышеву, *ЛЯА*, f. V-69, ap. 1, b. 120, l. 1.

¹⁴ TININIS, V. Sovietų Sąjungos karo belaisvių lageris Macikuose 1945–1948 m. Iš: *Macikų mirties namai: Antrojo pasaulinio karo belaisvių ir GULAG'o lageriai 1939–1955 metais Šilutės apylinkėse*. Ats. red. E. JANKAUSKIENĖ. Vilnius: Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centras, 2015, p. 67.

¹⁵ TININIS, V. *Vokietijos ir jos sąjungininkų karo belaisviai Lietuvoje 1944–1949 m.* Vilnius: Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centras, 2016 p. 323–329.

¹⁶ 1949 12 03 зам. министра внутренних дел Лит. ССР полковник Евремов начальнику Шилутского УО МВД ЛССР майору тов. Любникову, *ЛЯА*, f. V-69, ap. 1, b. 115, l. 32.

¹⁷ Выписка из приказов МВД СССР об утверждении лагерных отделений ОПВИ МВД Лит. ССР с 1945 по I. П. 47 г., *ibid.*, b. 95, l. 1a.

¹⁸ TININIS, V. Sovietų Sąjungos karo belaisvių lageris Macikuose 1945–1948 m. ...., p. 67.

pertvarkytas į 3-ąjį lagerio skyrių, o liepos 15 d. visai uždarytas (buvo sujungtas su Vilniuje funkcionavusio lagerio Nr. 195 lazaretu)¹⁹ – didžioji dalis belaisvių buvo išgabenta į lagerius SSRS vidinėse teritorijose, kita dalis buvo repatrijuota į Vokietijos Demokratinę Respubliką arba kitas socialistinio bloko šalis²⁰. Netrukus buvo išskeldinta ir specialioji ligoninė²¹. 1944–1948 m. (SSRS NKVD (MGB) karo belaisvių lagerio Nr. 184 ir specialiosios karo ligoninės Nr. 2652 veiklos laikotarpiu) Macikų lagerių kapinėse²² buvo palaidoti ne mažiau kaip 494 mirusieji (buvę Vokietijos ir jos sąjungininkų karinių pajėgų kariai)²³.

1945 m. kovo 22 d. Lietuvos SSR Liaudies komisarų tarybos nutarimu Nr. 162 *Dėl Šilutės apskrities karo belaisvių lagerio ir žemės perdavimo LSSR NKVD 3-iajai pataisos darbų kolonijai*²⁴ buvusio nacistinio karo belaisvių lagerio *Stalag Luft VI* vakarinė dalis su ten esančiais pastatais buvo pradėta pritaikyti įkuriant SSRS NKVD (MVD) GULAG'o padalinį – Lietuvos SSR *Pataisos darbų kolonijų skyriaus 3-iojo lagerio skyrių* arba *Pataisos darbų koloniją Nr. 3* (rus. *Исправительно-трудовая колония (ИТК) № 3*), dar vadintą kaip „organizuotas lagerinis punktas“ Nr. 3 (*Организованный лагерьный пункт (ОПЛ) № 3*) (toliau – *PDK Nr. 3*). 1948 m. *PDK Nr. 3* buvo perduota didžioji dalis likviduojamos karo belaisvių stovyklos ir specligoninės nekilnojamojo turto (trys plytiniai ir septyni mediniai barakai (du stacionarūs barakai, buvo išrinkti ir išvežti), administracinės patalpos, kepykla, maisto ruošimo blokas, sanitarinis blokas, skalbykla, du sandėliai)²⁵. *PDK Nr. 3* poreikiams buvo naudojama ir dalis buvusių karo belaisvių lagerių priklausinių, nepatekusių į šio GULAGO skyriaus teritoriją. Pvz., *PDK Nr. 3* naudojosi buvusio *Stalag Luft VI* „K“ sektoriaus barakais ir šios karo belaisvių stovyklos personalo statiniais, šiauriniame su buvusiu karo belaisvių raudonarmiečių stovykla *Stalag I C* besiribojusiame sklype

¹⁹ 1948 07 24 Рапорт начальнику спецгоспиталя 2652, *LYA*, f. V-69, ap. 1, b. 124, l. 53.

²⁰ Dalis karo belaisvių (dėl prastos sveikatos būklės) iš lagerio Nr. 184 ir specligoninės Nr. 2652 buvo repatrijuota 1945–1946 m. (žr. KRANIAUSKIENĖ, S.; ПОСЫТЁ, S.; LEISEROWITZ, R.; ŠUTINIENĖ, I. *Klaipėdos kraštas 1945–1960 m.: ..., p. 133*).

²¹ TININIS, V. *Vokietijos ir jos sąjungininkų karo belaisviai Lietuvoje 1944–1949 m. ..., p. 36–38, 40, 42, 47, 207–238, 323–334, 342*.

²² 1946 m. abiejų lagerių kapinės buvo apjungtos ir tikslesnę mirusių kalinių registraciją vedė tik specligoninės Nr. 2652 administracija. Lietuvos SSR VRM skaičiavimais, lageryje Nr. 184 per jo veiklos laikotarpį mirė ne mažiau kaip 218 ir specligoninėje – ne mažiau kaip 276 belaisviai: 1950 09 15 и. о. министра внутренних дел ЛССР полковник Ефремов начальнику особого справочного бюро МВД СССР полковнику Белову, *LYA*, f. V-69, ap. 1, b. 115, l. 80.

²³ 1945 04 03–1948 09 13 книга кладбища в сп./г. № 2652 умерших военнопленных, *LYA*, f. V-78, ap. 1, b. 5, l. 1–13; [Dokumentas nedatuotas] Список умерших военнопленных, находившихся в лагере № 184 МВД Литовской ССР, *Российский государственный военный архив* (toliau – *РГВА*), ф. 1, оп. 05е, д. 207, л. 13–14; [Dokumentas nedatuotas] Список военнопленных, захороненных на кладбище спецгоспиталя № 2652 МВД Литовской ССР, *Ibid.*, l. 8–11; 1949 07 11 План работы комиссии по выполнению приказа МВД Лит. ССР № 0098 от 25/VI 49 года о проверке состояния кладбища, *LYA*, f. V-69, ap. 1, b. 115, l. 90–97; V. Tininio skaičiavimais, buvusio karo belaisvių lagerio Nr. 184 ir specialiosios ligoninės Nr. 2652 kapinėse yra palaidota ne mažiau 500 žmonių (TININIS, V. *Vokietijos ir jos sąjungininkų karo belaisviai Lietuvoje 1944–1949 m. ..., p. 333*).

²⁴ TININIS, V. *Sovietų Sąjungos karo belaisvių lageris Macikuose 1945–1948 m. ..., p. 63*.

²⁵ 1948 07 12 Пом. Министра внутрен. дел Лит. ССР полковник Шахов и. о. министра внутренних дел Литов. ССР полковнику Ефремову, *LYA*, f. V-69, ap. 1, b. 124, l. 26; 1949 07 16 приказ и. о. начальника ГУПВИ МВД СССР генерала-лейтенанта И. Петрова заместителю министра внутренних дел Литовской ССР полковнику П. Г. Евремову, *ibid*, V-69, ap. 1, b. 115, l. 11.

buvo suformuotos *PDK Nr. 3* ir specligoninės Nr. 2652 kapinės. 1945–1955 m. *PDK Nr. 3* veiklos laikotarpiu šiose kapinėse buvo palaidoti ne mažiau kaip 562 (iš jų 70 – vaikų) mirę lagerio kaliniai²⁶ (taigi, kartu su specligoninėje Nr. 2652 mirusiais kapinėse palaidota virš 1 000 asmenų (kapinių inventorizacijos metu nustatytos 1 076 kapaduobės²⁷)) – šie duomenys, istoriko Arvydo Anušausko nuomone, leidžia *PDK Nr. 3* kapines traktuoti antrąja (pagal dydį) Lietuvoje žinoma komunistinio režimo aukų kapaviete (pirmoji – Tuskulėnai Vilniuje)²⁸. Be buvusio nacistinio karo belaisvių lagerio teritorijos dalies *PDK Nr. 3* poreikiams buvo priskirta ir 1 569 ha žemės Šilutės apskrityje²⁹. Gausėjant kalinių skaičiui *PDK Nr. 3* teritorija buvo sparčiai plečiama ir netrukus užėmė 5 ha plotą. 1952 m. duomenimis, vienu metu čia galėjo būti kalinama apie 3 000 žmonių – tai buvo vienas didžiausių GULAG'o objektų Lietuvos SSR teritorijoje. Lageryje (specialiai įsteigtuose barakuose) buvo kalinamos ir moterys, čia gimę vaikai ir neįgalieji – jiems buvo įsteigti atskiri barakai. 1952 m. su įkalintomis moterimis buvo net 620 vaikų, iš kurių 162 buvo čia gimę. *PDK Nr. 3* juosė dviejų (išorinės ir vidinės) eilių (jas skyrė „Bruno“ spiralė) 3 m aukščio spygliuota (su žibintais ir signalizacija)³⁰ tvora, kolonijos teritorija buvo padalinta į spygliuotos vielos tvoros eilėmis (tarpe tarp tvorų buvo paleidžiami šunys) atskirtas vyrų (šeši barakai) ir moterų (du barakai) gyvenamąsias ir gamybines zonas³¹. *PDK Nr. 3* teritorijoje egzistavo bent 4 zonos, kurios tarpusavyje buvo atskirtos tvora. *PDK Nr. 3* kontrolei buvo įrengta dešimt (10) apsaugos bokštelių. 1952 m. kovo 1 d. daviniaus, *PDK Nr. 3* jau turėjo du lagerio punktus: 4-ąjį (centrinį) lagerio punktą Macikuose (2 935 kaliniai), ir 5-ąjį lagerio punktą Rusnėje (95–122 kaliniai)³². 1955 m. kovo 15 d. Lietuvos SSR Socialinio aprūpinimo ministerijos įsakymu buvusioje Macikų lagerio teritorijoje buvo įkurti *Pagrynių invalidų namai* – GULAG'o padalinys Macikuose buvo uždarytas 1955 m. birželio 18 d.³³

Visgi rašytiniuose šaltiniuose nenurodoma, ar buvo naudotos lagerių poreikiams žemės teritorijoje esančioje į ŠV nuo Macikų nacistinės Vokietijos karo belaisvių stovyklos ir Sovietų

---

²⁶ Remiantis Arvydo Anušausko pateiktais duomenimis, 1945–1947 m. laikotarpiu šioje kolonijoje mirė ir jos kapinėse buvo palaidoti 194 kaliniai (žr.: ANUŠAUSKAS, A. Komunizmo nusikaltimai Lietuvoje (istorinė statistinė apžvalga), *Antikomunistinis kongresas ir tarptautinio Vilniaus visuomeninio tribunolo procesas „Komunizmo nusikaltimų įvertinimas“ 2000*, parengė A. ANUŠAUSKAS et al. Vilnius: „Ramona“, 2001, p. 81). Dar 368 mirusieji *PDK Nr. 3* kapinėse buvo palaidoti 1948–1955 m. laikotarpiu (žr.: 1948–1952 г. Журнал учета умерших 3/к ЛО-3, *LYA*, f. V-145/11, ap. 2, b. 9, l. 2–36; 1950–1955 г. Журнал регистрации умерших заключенных ОЛП 3 МВД Лит. ССР, *ibid.*, b. 10, l. 1–14).

²⁷ RIMKUS, T. *Macikų nacistinės Vokietijos karo belaisvių stovyklos...*, p. 7, 14.

²⁸ ANUŠAUSKAS, A. Komunizmo nusikaltimai Lietuvoje (istorinė statistinė apžvalga)..., p. 81.

²⁹ BURAUŠKAITĖ, T. B.; JANKAUSKIENĖ, E. GULAG'o skyrius Macikuose 1945–1955 m., *Macikų mirties namai: Antrojo pasaulinio karo belaisvių ir GULAG'o lageriai 1939–1955 metais Šilutės apylinkėse*, ats. red. E. JANKAUSKIENĖ, Vilnius: Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centras, 2015, p. 112.

³⁰ 1946 04 26 приказ № 57 по Исправительно-трудовой колонии № 3 ОИТК МВД Литовской ССР, *LYA*, f. V-145/11, ap. 2, b. 1.

³¹ BURAUŠKAITĖ, T. B.; JANKAUSKIENĖ, E. GULAG'o skyrius Macikuose 1945–1955 m. ...., p. 113.

³² Šiame lagerio punkte kaliniams buvo pastatyti du karkasiniai namai. Jame gyveno žemės ūkio darbus dirbantys kaliniai, kuriems buvo leista judėti be kolonijos apsaugos karių. Punkte buvo viena 10-ies vietų pirtis (žr.: *Ibid.*, p. 111, 115).

³³ Macikų nacistinės Vokietijos karo belaisvių stovyklos ir Sovietų Sąjungos GULAG'o lagerių objektų kompleksas (1941–1955). Prieiga per internetą: <https://www.silutesmuziejus.lt/maciku-lageriai/>, žiūrėta 2022 12 07).

Sąjungos GULAG`o lagerio objektų komplekso (17035). Visgi minimos net kelios kapinės, iš kurių šiuo metu identifikuotos yra 2.

Rekomendacijos. Rekomenduojama apibrėžti fizinės ar vizualinės apsaugos pozonį, į jį įtraukiant teritoriją esančią į ŠV nuo Macikų nacistinės Vokietijos karo belaisvių stovyklos ir Sovietų Sąjungos GULAG`o lagerio objektų komplekso (17035), kurią iš R pusės apriboja sklypas Nr. 440051638990, o iš Š, V ir P Šyšos upė. Į šią teritoriją patenka sklypai Nr. 440006567968, 440012535301, 881700060074, 440027873698, 881700060192, 881700060133 bei valstybinė žemė ir miškas (1 priedas). Macikų lageriai, kaip ir visi režiminio pobūdžio objektai, turėjo savo apsaugines zonas. Aptariamoji teritorija priklausė jai. Be to išlieka tikimybė, kad pavieniai ar grupiniai kapai gali būti ir teritorijoje į ŠV nuo saugomos teritorijos. Archeologiniai tyrimai į ŠR nuo saugomos teritorijos parodė, kad čia yra belaisvių palaidojimai, tad tikslinga būtų atlikti tyrimus ir teritorijoje esančioje į ŠV. Istoriniai duomenys rodo, kad čia buvo vykdyta lagerių ūkinė veikla. Be to vykdant ūkinę veiklą šioje teritorijoje patekimui į ją būtų būtina kirsti kapinių vietas, o tai sunkiai suderinama su šių zonų apsaugai reikalinga darna ir ramybės būsena.

Priedai.

1. Bendras situacijos planas. Nagrinėjamos teritorijos ir Macikų nacistinės Vokietijos karo belaisvių stovyklos ir Sovietų Sąjungos GULAG`o lagerio objektų komplekso (17035) teritorija.
2. Planas su pažymėtais aktualiais archeologiniais tyrimais.
3. Apytikslė nagrinėjamos teritorijos ir saugomų objektų vieta 1948 m. sovietiniame topografiniame plane.
4. Stovyklos nuotraukos iš oro fragmentas (1944 m. gruodžio 23 d.) su pažymėta nagrinėjama ir saugoma teritorija.
5. Ortofoto (1995–1999 m.) su pažymėta nagrinėjama ir saugoma teritorija.

Dr. Edvinas Ubis

Dr. Hektoras Vitkus

1 priedas

Bendras situacijos planas. Nagrinėjamos teritorijos ir Macikų nacistinės Vokietijos karo belaisvių stovyklos ir Sovietų Sąjungos GULAG`o lagerio objektų komplekso (17035) teritorija.

2 priedas

- Sklypas Nr. 881700060192
- Sklypas_Nr_881700060133
- Sklypas Nr. 881700060074
- Sklypas Nr. 440051638990
- Sklypas Nr. 440027873698
- Sklypas Nr. 440012535301

- Sklypas Nr. 440006567968
- 2021 m. archeologiniai tyrimai
- 2019 m. žvalgymų vietos
- 2019 m. tyrimų vietos
- 2017 m. žvalgymų vietos
- 2014 m. tyrimų vietos

- Kalinių perlaidojimo vieta (Armalėnai)
- 1941-1944 m. kapinių vietos aptiktos 2021 m.
- Macikų lagerių komplekso (17035) saugoma teritorija
- Macikų lagerių komplekso (17035) apsaugos zonos

Planas su pažymėtais aktualiais archeologiniais tyrimais.

3 priedas

Sklypas Nr. 881700060192	Sklypas Nr. 440012535301
Sklypas Nr. 881700060133	Sklypas Nr. 440006567968
Sklypas Nr. 881700060074	Macikų lagerių komplekso (17035) saugoma teritorija
Sklypas Nr. 440051638990	Macikų lagerių komplekso (17035) apsaugos zonos
Sklypas Nr. 440027873698	

Apytikslė nagrinėjamos teritorijos ir saugomų objektų vieta 1948 m. sovietiniame Lietuvos generaliniame topografiniame plane N-34-20-V-v (Ramučiai). Interaktyvi prieiga: www.geoportal.lt/map.

4 priedas

- Sklypas Nr. 881700060192
- Sklypas_Nr._881700060133
- Sklypas Nr. 881700060074
- Sklypas Nr. 440051638990
- Sklypas Nr. 440027873698

- Sklypas Nr. 440012535301
- Sklypas Nr. 440006567968
- Macikų lagerių komplekso (17035) saugoma teritorija
- Macikų lagerių komplekso (17035) apsaugos zonos

Stovyklos nuotraukos iš oro fragmentas (1944 m. gruodžio 23 d.) su pažymėta nagrinėjama ir saugoma teritorija.

5 priedas

- Sklypas Nr. 881700060192
- Sklypas Nr. 881700060133
- Sklypas Nr. 881700060074
- Sklypas Nr. 440051638990
- Sklypas Nr. 440027873698

- Sklypas Nr. 440012535301
- Sklypas Nr. 440006567968
- Macikų lagerių komplekso (17035) saugoma teritorija
- Macikų lagerių komplekso (17035) apsaugos zonos

Ortofoto (1995–1999 m.) su pažymėta nagrinėjama ir saugoma teritorija.